

In hoeverre draagt inclusief onderwijs bij aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen in het primair onderwijs?

Beantwoord door Esmée Laliatu en Claire Leprêtre (antwoordspecialisten) en Annabel Vaessen (kennismakelaar Kennisrotonde)

9 februari 2024

KR. 2058

Kort antwoord

Onderzoek naar de effecten van inclusief onderwijs op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen *met* extra ondersteuningsbehoeften laat wisselende resultaten zien. Meerdere studies vonden geen effecten op het sociale gedrag, zelfvertrouwen, zelfbeeld en werkhouding van leerlingen met SEN. Andere studies vonden juist negatieve effecten, mogelijk doordat het zelfvertrouwen van leerlingen met SEN afneemt als zij zich in het regulier onderwijs vergelijken met klasgenoten met betere leerprestaties. Er zijn ook enkele studies die positieve effecten vonden voor leerlingen met SEN, vooral voor sociale integratie leek inclusief onderwijs bevorderend.

Leerlingen *zonder* extra ondersteuningsbehoeften worden in hun sociaal-emotionele ontwikkeling over het algemeen positief beïnvloed, is de conclusie op basis van de meeste studies. Dit uit zich onder meer in meer acceptatie voor onderlinge verschillen, minder stereotype beelden en iets meer zelfvertrouwen.

Antwoord

Achtergrond

In het Nederlandse onderwijssysteem zijn er 'reguliere' en 'speciale' scholen. Het laatste is voor leerlingen die ondersteuning nodig hebben die reguliere scholen niet kunnen bieden. Het ministerie van OCW streeft echter naar [inclusief onderwijs in 2035](#). Hierbij is het uitgangspunt dat leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften zo veel mogelijk samen dicht bij huis naar dezelfde school gaan.

In dit antwoord gebruiken we voor 'extra ondersteuningsbehoeften' de Engelse afkorting 'SEN' (special educational needs).

Effect van inclusief onderwijs op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen met SEN

In dit onderdeel geven we antwoord op de vraag: wat zijn de gevolgen voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen met SEN om in de klas te zitten met (vooral) leerlingen zonder SEN?

Het onderzoek dat we hier bespreken, maakt vaak een vergelijking tussen a) *inclusieve* klassen: klassen in het regulier onderwijs waarbij leerlingen met en zonder SEN samen in de klas zitten, en b) *gescheiden* klassen: leerlingen met SEN zitten bij elkaar in de klas. Dit kan in het speciaal onderwijs, maar gescheiden klassen zijn ook mogelijk binnen het reguliere onderwijs.

Onderzoek naar de effecten van inclusief onderwijs op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen met SEN laat wisselende resultaten zien. Meerdere studies rapporteerden geen effecten, andere negatieve effecten en enkele studies positieve effecten.

Meerdere studies rapporteren geen effecten van inclusie op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen met SEN

Meerdere studies vonden geen effecten van inclusief onderwijs op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen met SEN (Bakker & Bosman, 2003; Elbaum, 2002; Jepma, 2003; Karsten et al., 2001; Mand, 2007; Zeleke, 2004). De leerlingen in deze studies lijken zich dus niet anders te ontwikkelen op sociaal-emotionele gebied, afhankelijk van de setting.

Zo vonden twee grootschalige Nederlandse studies (vrijwel) geen verschillen gevonden in het sociaal-emotioneel functioneren van leerlingen met SEN in het regulier basisonderwijs en het speciaal basisonderwijs (let op: dit is niet hetzelfde als het speciaal onderwijs) (Jepma, 2003; Karsten et al., 2001). Zowel het sociaal gedrag, de werkhouding als het zelfvertrouwen ontwikkelden zich gedurende de schooltijd in primair onderwijs niet verschillend. Het ging in deze studies om leerlingen met leerproblemen, gedragsproblemen of lichte verstandelijke beperkingen.

In de meta-analyse van Elbaum (2002) zijn 36 studies meegenomen die het zelfbeeld van leerlingen met leerproblemen in verschillende onderwijsomgevingen onderzochten. Er bleek geen relatie tussen zelfbeeld en plaatsing in een inclusieve klas, gescheiden klas en verschillende tussenvormen. Ook uit latere studies bleek geen verschil in het algemene zelfbeeld en de sociale status van leerlingen in het regulier onderwijs die wel en geen extra ondersteuning kregen (Bakker & Bosman, 2003; Zeleke, 2004). Dat betekent dat, in deze studies, leerlingen die extra ondersteuning kregen in of buiten de klas niet werden gestigmatiseerd door hun klasgenoten.

Meerdere studies rapporteren negatieve effecten van inclusie op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen met SEN

Er zijn meerdere studies die (ook) negatieve effecten vonden van inclusief onderwijs op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen met SEN (Allodi, 2000; Bakker & Bosman, 2003; Kausik & Hussain, 2021; Zeleke, 2004). Met name voor het zelfbeeld van leerlingen met SEN lijkt het speciaal onderwijs gunstiger dan inclusie in het regulier onderwijs.

Leerlingen met SEN in het speciaal onderwijs hebben een iets beter zelfbeeld, meer zelfvertrouwen en worden meer geaccepteerd door hun klasgenoten, dan vergelijkbare leerlingen met SEN in het regulier onderwijs. Dit blijkt uit de studie van Bakker en Bosman (2003) die 'laag presterende' kinderen in het primair onderwijs in Nederland onderzocht: 149 kinderen in het speciaal onderwijs en 419 kinderen in het regulier onderwijs (waarvan een deel wel extra ondersteuning kreeg en een deel niet). Dit verklaren de onderzoekers doordat leerlingen in het speciaal onderwijs in een gespecialiseerde omgeving les krijgen, waarin ze meer succeservaringen hebben en hun kansen om te falen kleiner zijn, zowel in hun eigen beleving als in de beleving van hun klasgenoten. Ook kan dit worden verklaard doordat leerlingen met SEN in het regulier onderwijs zich kunnen vergelijken met klasgenoten zonder SEN die betere prestaties halen, wat negatief is voor hun zelfvertrouwen (Bakker et al., 2007).

In het regulier onderwijs lijken leerlingen met SEN een lager academisch zelfbeeld te hebben dan leerlingen zonder SEN (Allodi, 2000; Kausik & Hussain, 2021; Zeleke, 2004). Leerlingen met SEN ervaren onder meer dat zij weinig invloed hebben op hun eigen academische situatie. Dit komt volgens de onderzoekers mogelijk doordat leerlingen die extra ondersteuning krijgen in de klas het gevoel hebben dat ze in vergelijking met hun klasgenoten vaker hulp nodig hebben van de leerkracht, meer moeilijkheden hebben met leren, en vaker meemaken dat iets niet lukt. Behalve academisch zelfbeeld, was het zelfbeeld van leerlingen met SEN op andere aspecten niet lager dan dat van hun klasgenoten zonder SEN.

In het regulier onderwijs lijken leerlingen met SEN ook minder vaak 'erbij te horen' op sociaal gebied, in vergelijking met leerlingen zonder SEN (Monchy et al., 2004). Uit deze kleine studie bleek tevens dat leraren vaak een te positief beeld hadden van de sociale integratie van leerlingen met gedragsproblemen in de klas, en de mate waarin zij werden gepest of anderen pesten onderschatten.

Enkele studies rapporteren positieve effecten van inclusie op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen met SEN

Er zijn enkele studies die (ook) positieve effecten vonden van inclusief onderwijs op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen met SEN (Allodi, 2002; Rafferty et al., 2003; Wiener & Tardif, 2004). Inclusie lijkt vooral voor de sociale integratie van leerlingen met SEN gunstig.

Hoe inclusiever de setting, hoe beter het sociaal en emotioneel functioneren van deze leerlingen, blijkt uit een studie onder 117 bovenbouwleerlingen met leerproblemen in het speciaal onderwijs in Canada (Wiener & Tardif, 2004). Leerlingen die in de klas ondersteuning kregen, werden meer geaccepteerd door hun klasgenoten, hadden een positiever beeld van hun competenties bij wiskunde, en hadden minder probleemgedrag volgens hun leraar, in vergelijking met leerlingen die dagdelen les kregen in een aparte groep. Een andere studie vond dat 3-5 jarigen met ernstige handicaps in inclusieve klassen meer groeiden op het gebied van sociale competenties dan in gescheiden klassen (Rafferty et al., 2003). Verder bleek uit de studie van Allodi (2002) dat leerlingen die extra ondersteuning kregen in het regulier onderwijs, positiever waren over hun relaties met klasgenoten dan leerlingen zonder extra ondersteuning in de klas. De leerlingen die extra ondersteuning kregen, hadden vaker het gevoel dat klasgenoten met ze willen spelen en samenwerken.

Effect van inclusief onderwijs op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen zonder SEN

In dit onderdeel geven we antwoord op de vraag: wat zijn de gevolgen voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen zonder SEN om in de klas te zitten met leerlingen met SEN?

De meeste studies rapporteren positieve effecten van inclusie op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen zonder SEN

De meeste studies laten zien dat inclusie van leerlingen met SEN kleine positieve effecten heeft op leerlingen zonder SEN (Maras & Brown, 2000; Nakken & Pijl, 2000; Ruijs et al., 2010; Salend & Duhaney, 1999; Schmidt & Čagran, 2008). Inclusie lijkt met name bevorderend voor het zelfvertrouwen en de houdingen van leerlingen zonder SEN.

Zo blijkt uit twee reviewstudies dat kinderen in inclusieve scholen meer acceptatie, begrip en tolerantie tonen voor individuele verschillen in de klas, meer positieve houdingen hebben tegenover leerlingen met SEN, en meer contact hebben met leerlingen met SEN (Nakken & Pijl, 2000; Salend & Duhaney, 1999). De kinderen in niet-inclusieve scholen hadden meer stereotype beelden en negatieve percepties over leerlingen met SEN. Sommige leerlingen in inclusieve scholen voelden zich in het begin ongemakkelijk over de fysieke of gedragsmatige kenmerken van leerlingen met SEN, maar dit gevoel nam geleidelijk af naarmate het schooljaar vorderde. Ook volgens Staub en Peck (1994) raken leerlingen zonder SEN die in de klas zitten met leerlingen met SEN, hierdoor meer gewend aan klasgenoten die er anders uitzien of zich anders gedragen dan zichzelf, wat zorgt voor meer acceptatie en minder vooroordelen. Ook leren leerlingen zonder SEN die in de klas zitten met leerlingen met SEN beter met hen te communiceren en weten beter hoe ze hen kunnen helpen wanneer dat nodig is.

Ook blijkt dat leerlingen zonder SEN iets meer zelfvertrouwen hebben als zij in de klas zitten met leerlingen met SEN, dan wanneer zij in de klas zitten zonder leerlingen met SEN, laat een Nederlandse studie onder 27.745 leerlingen primair onderwijs zien (Ruijs et al., 2010). De onderzoekers geven hiervoor als verklaring dat leerlingen met SEN mogelijk minder goede leerprestaties behalen dan leerlingen zonder SEN. Als leerlingen zonder SEN hun prestaties vergelijken met leerlingen die minder goed dan zij presteren, kan dit een positieve impact hebben op hun zelfvertrouwen.

Specifiek voor kinderen met gehoorproblemen laat één (klein) onderzoek zien dat het zowel voor leerlingen met als zonder gehoorproblemen positief was voor hun zelfbeeld als zij bij elkaar in de klas zaten (Schmidt & Čagran, 2008). Dit betreft een casestudie waarbij één klas met leerlingen zonder gehoorproblemen is vergeleken met één klas waarin meerdere leerlingen gehoorproblemen hadden. Zij concluderen, op basis van deze (kleine) groep leerlingen, dat een inclusieve leeromgeving met de juiste ondersteuning niet hinderlijk hoeft te zijn voor de zowel het zelfbeeld als de academische ontwikkeling van klasgenoten zonder SEN.

Verder blijkt dat leerlingen zonder SEN meer bereid zijn om te spelen met leerlingen met SEN op scholen die open en informeel zijn over fysieke en mentale problemen die kinderen kunnen hebben, in vergelijking met scholen die dat niet of minder zijn (Maras & Brown, 2000).

Een studie rapporteert geen effecten en negatieve effecten van inclusie op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen zonder SEN

De studie van Ruijs et al. (2010) onder 27.745 leerlingen in het primair onderwijs vond dat het over het algemeen weinig uitmaakt of leerlingen zonder SEN wel of niet een klas zitten met leerlingen met SEN. Er waren wel enkele (kleine) verschillen gevonden in de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen zonder SEN. Zo werd er gevonden dat leerlingen zonder SEN iets meer zelfvertrouwen hebben als zij in de klas zitten met leerlingen met SEN (zie boven). Verder werd er gevonden dat leerlingen die in de klas zitten met één of meer leerlingen met SEN hun eigen welzijn iets lager beoordeelden, dan leerlingen die in de klas zitten zonder leerlingen met SEN. Verder is er ook gekeken naar leerkracht-leerling relatie, populariteit, inzet, sociale integratie in de klas, en gedrag. Hierbij werden geen verschillen gevonden. Het ging om drie typen SEN: cognitieve problemen, gedragsproblemen en overige (zoals fysieke en internaliserende problemen en hoogbegaafdheid).

Geraadpleegde bronnen

Allodi, M.W. (2000). Self-concept in children receiving special support at school. *European Journal of Special Needs Education*, 15, 69-78.

Bakker, J.T.A. & Bosman, A.M.T. (2003). Self-image and peer acceptance of Dutch students in regular and special education. *Learning Disability Quarterly*, 26, 5-14.

Bakker, J.T.A. Denessen, E., Bosman, A.M.T., Krijger, E.M., & Bouts, L. (2007). Sociometric status and self-image of children with specific and general learning disabilities in Dutch general and special education classes. *Learning Disability Quarterly*, 30, 47-62.

Elbaum, B. (2002). The self-concept of students with learning disabilities: A meta-analysis of comparisons across different placements. *Learning Disabilities Research and Practice*, 17, 216-226.

Jepma, IJ. (2003). De schoolloopbaan van risicoleerlingen in het primair onderwijs. Doctoraal Proefschrift.

Karsten, S., Peetsma, T., Roeleveld, J., & Vergeer, M. (2001). The Dutch policy of integration put to the test: Differences in academic and psychosocial development of pupils in special and mainstream schools. *European Journal of Special Needs Education*, 16, 193-205.

Kausik, N.H. & Hussain, D. (2021). The impact of inclusive education on academic motivation, academic self-efficacy and well-being of students with learning disability. *Journal of Education*, 1-7.

Mand, J. (2007). Social position of special needs pupils in the classroom: A comparison between German special schools for pupils with learning difficulties and integrated primary school classes. *European Journal of Special Needs Education*, 22, 7-14.

Maras, P., & Brown, R. (2000). Effects of different forms of school contact on children's attitudes toward disabled and non-disabled peers. *British Journal of Educational Psychology*, 70, 337-351.

Monchy, M., de Pijl, S. J., & Jan-Zandberg, T. S. (2004). [Discrepancies in judging social inclusion and bullying of pupils with behaviour problems.](#) *European Journal of Special Needs Education*, 19, 317-330.

Nakken, H., & Pijl, S. J. (2002). Getting along with classmates in regular schools: A review of the effects of integration on the development of social relationships. *International Journal of Inclusive Education*, 6, 47-61.

Peetsma, T., Vergeer, M., Roeleveld, J., & Karsten, S. (2010). Inclusion in education: comparing pupils' development in special and regular education. *Educational Review*, 53(2), 125-135.

Rafferty, Y., Piscitelli, V., & Boettcher, C. (2003). [The impact of inclusion on language development and social competence among preschoolers with disabilities.](#) *Exceptional Children*, 69, 467-479.

Ruijs, N.M., Van der Veen, I. & Peetsma, T.T.D. (2010) [Inclusive education and students without special educational needs.](#) *Educational Research*, 52(4), 351-390.

Salend, S. J., & Garrick Duhaney, L. M. (1999). The impact of inclusion on students with and without disabilities and their educators. *Remedial and Special Education*, 20, 114-126.

Schmidt, M. & Çagran, B. (2008). [Self-concept of students in inclusive settings.](#) *International Journal of Special Education*, 23(1), 8-17.

Staub, D. & Peck, C.A. (1994). [What are the outcomes for nondisabled students?](#) ASCD, 52(4).

Wiener, J. & Tardif, C.Y. (2004). [Social and emotional functioning of children with learning disabilities: Does special educational placement make a difference?](#) *Learning Disabilities Research & Practice*, 19, 20-32.

Zelege, S. (2004). Self-concepts of students with learning disabilities and their normally achieving peers: A review. *European Journal of Special Needs Education*, 19, 145-170.

Meer weten?

Kennisrotonde (2024) In hoeverre draagt inclusief onderwijs bij aan de academische ontwikkeling van leerlingen in het primair onderwijs?

Kennisrotonde (2023) [Wat is het effect van vroege of late verwijzing naar het speciaal onderwijs op de ontwikkeling van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften?](#)

Over deze vraag

Opgesteld door: Esmée Laliatu en Claire Leprêtre (antwoordspecialisten) en Annabel Vaessen (kennismakelaar Kennisrotonde)

Vraagsteller: Leerkracht basisonderwijs

Onderwijssector: Primair onderwijs

Trefwoorden: Inclusief onderwijs, passend onderwijs, ondersteuningsbehoeften, SEN

Referentie: Kennisrotonde. (2023). In hoeverre draagt inclusief onderwijs bij aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen in het primair onderwijs? (KR. 1870)

Dit antwoord is gepubliceerd op [Kennisrotonde.nl](https://kennisrotonde.nl). De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.